

ДИПЛОМАТСКА АКТИВНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ НА ДОБИЈАЊУ СПИЧА ЗА ВРИЈЕМЕ АНЕКСИОНЕ КРИЗЕ (1908—1909)

Анексија Босне и Херцеговине изазвала је озбиљну политичку кризу у Европи. Нарочито на Балкану тај акт изазвао је јаке потресе, а у Србији и Црној Гори и снажан антиаустријски покрет.

Дубоко узбуђење које је обузело све друштвене слојеве у Црној Гори појачано је Прокламацијом коју су књаз Никола и влада упутили црногорском народу. Готово у свим мјестима Црне Горе одржани су протестни митинзи, на којима су донесене резолуције у којима се најенергичније протестује против анексије и изражава спремност за борбу против Аустро-Угарске. Тих дана је у Црној Гори владало ратничко расположење.¹

Црна Гора је била дубоко узнемирена тиме што је Аустро-Угарска анексијом Босне и Херцеговине учврстила своје позиције на Балкану и тако угрозила и њену независност и независност Србије.

Црногорска влада је 24. септембра 1908. године упутила циркуларну ноту европским силама, у којој, поред протеста против анексије, ставља им до знања да одредбе члана 29. Берлинског уговора за Црну Гору више не важе.²

Анексијом настала ситуација неодложно је наметала да Србија и Црна Гора, као државе директно угрожене, забораве старе свађе и размирице, које су иначе дуже вријеме тровале црногорско-српске односе, и заједничком координираном акцијом предузму потребне мјере. Иницијативу је дала српска влада преко Милована Миловановића, министра спољних послова, који је иначе дао програм дипломатске активности поводом анексије Босне и Херцеговине. Тај програм садржавао је сљедеће: унутрашњу аутономију Босне и Херцеговине — да се зајамче права народа у истој мјери у којој та права уживају аустријски и угарски држављани; повлачење аустријских гарнизона из Санцака, одрицање Аустро-Угарске од њега за свагда и његово резервиса-

¹ „Глас Црногорца“, бр. 55, 1. X 1908. г. — Код датирања црногорских српских и руских докумената задржан је стари календар, а код осталих — нови календар.

² Државни архив Цетиње, Министарство иностраних дјела (у даљем тексту: ДАЦ, МИД);>Note бр. 5278; бр. 5281; бр. 5283 и бр. 5284, 24. IX 1908; Глас Црногорца бр. 52. 27. IX 1908.

ње утицају и надзору Србије и Црне Горе; диобу Санцака између Србије и Црне Горе, како би се тиме обезбиједила заједничка граница између ове двије земље, као и одрицање Аустро-Угарске од свих права која су јој припала по члану 29. Берлинског уговора на Црногорском приморју.³

Црногорска влада је прихватила програм српске владе, осим онај његов дио који се односи на подјелу Санцака између Србије и Црне Горе, за који је сматрала да захтијева посебну обазривост, јер би се њиме могло изазивати непријатељство Турске, што би Аустро-Угарска жељно дочекала. Уосталом, она сматра да је ту подјелу лако извршити, ако се успије да се Санцак претходно резервише заједничком утицају.⁴ Али ако би се успјело да Санцак буде резервисан заједничком утицају Србије и Црне Горе, а поготово ако би се његовом подјелом дошло до заједничке црногорско-српске границе, књаз и влада су сматрали да би то представљало снажну баријеру аустро-угарском продору на југ.

Прихватајући објеручке сарадњу, Црна Гора је одмах упутила Јанка Вукотића у Београд, са посебном мисијом. Вукотић је као изасланик црногорске владе потписао са српском владом споразум о заједничкој активности „за заштиту заједничких народних и државних интереса“.⁶

Поред онога што је прихватила овим споразумом са Србијом, Црна Гора је одлучила да тражи и Спич са територијом која га окружује.⁷

Берлинским уговором Бар и дио приморја припали су Црној Гори. Међутим, суверенитет Црне Горе на тој територији био је окрњен. Тако су нпр. Бар и све црногорске воде остали затворени за све стране ратне бродове, утврђења између црногорске обале и језера морала су се срушити а нова се нијесу могла подизати, санитарну и поморску контролу у Бару и на осталој црногорској обали имала је вршити Аустро-Угарска својим лаким бродовима. Одредбама Берлинског уговора Црна Гора је обавезна да примјењује поморско законодавство Далмације, док је Спич, који су Црногорци заузели у црногорско-турском рату 1876—1878. године, припојен Далмацији.

Током читаве анексионе кризе Црна Гора је показивала посебно интересовање за Спич.

³ Државни музеј Цетиње, Никола I (у даљем тексту: ДМЦ, Н. I). М. Миловановић — Црногорској влади бр. 74. 26. IX 1908; Објавио Душан Вуксан, Записи VII, 1937, 240.

⁴ ДМЦ Н. I, Црногорска влада — Српској влади бр. 83. 3. X 1908; Објавио Душан Вуксан, Записи XVII, 1937, 241—242, 302—303.

⁵ ДАЦ — Приновљени списи (у даљем тексту: ПС), руски отправник послова на Цетињу Штајн — помоћнику министра спољних послова Чарикову, извјештај, 25. IX 1908.

⁶ В. Ђоровић, *Односи између Србије и Аустро-Угарске у XX веку*, Београд 1936, 218.

⁷ Штајн — Чарикову, извјештај бр. 39, 28. IX 1908.

Добро расположење италијанске јавности и владе за укидање члана 29. Берлинског уговора побудило је Црногорску народну скупштину да се са свог редовног засједања обрати италијанском парламенту за подршку у њеним захтјевима, указујући посебно на „невјерно отети Спич“.⁸ Црна Гора је сматрала: уколико би јој припао Спич — Бар би се ослободио непријатног суједства и непосредне близине аустријских артиљеријских постројења лоцираних на том подручју⁹

Увиђајући да је Црна Гора посебно заинтересована за добијање Спича и страхујући да би могло доћи до напада са црногорске стране послите антиаустријских демонстрација одржаних готово у свим мјестима Црне Горе, Аустро-Угарска је у Спич упутила своју флоту. Појава те флоте у близини Бара изазвала је велики револт, тако да је дошло до снажних демонстрација у Бару. Револтирано грађанство, радници који су радили на изградњи железнице Бар — Вирпазар, војска, па чак и полиција — здружено су извикивали антиаустријске пароле, а радници су скинули са вицеконзулата грб и аустријску заставу, сломили заставно копље а на више мјеста демолирали и зидове конзулата.¹¹

Да би непосредно упознала европске силе са својим ставом према анексији, црногорска влада је упутила у Рим д-ра Лазара Томановића са Јовом Поповићем који је наставио пут у Париз, док је у Петроград послала Лазара Мијушковића. Мијушковић је у Петрограду предао министру спољних послова Извољском меморандум црногорске владе. У томе меморандуму означени су захтјеви Црне Горе, а један од њих односио се на Спич.¹²

Враћање Спича Црној Гори подржала је и Србија. Право Црне Горе на Спич изложено је у њеним захтјевима за територијалним компензацијама. Тако је српска влада свом специјалном изасланику у Петрограду Николи Пашићу дала упутство у којем, поред осталих захтјева који се односе на Црну Гору, стоји: „Аустро-Угарска се одриче према Црној Гори свих права која јој даје члан 29. Берлинског уговора као и свих претензија које је полагала на основу те уговорене обавезе. Она такође уступа Спич Црној Гори“.¹³

А у Додатку Стојана Новаковића у меморандуму о територијалним накнадама Србији и Црној Гори стоји: „Ако би Аустро-Угарска пристала у начелу на ове ректификације Црној Го-

⁸ Стенографске биљешке Црногорске народне скупштине 1908, 4; Н. С. Мартиновић, *Црногорско приморје у анексионој кризи*, Годишњак поморског музеја у Котору, 1960, 214.

⁹ Савезни секретаријат за иностране послове (у даљем тексту: ССИП), Јовановић са Цетиња — предсједнику Српске владе Велимировићу, пов. бр. 2456 6. X 1908. год.

¹⁰ МИД, Веритас — Матену — Париз, бр. 5501 30. IX 1908;

¹¹ Др Н. С. Мартиновић, н.д. 216—217;

¹² ДМС, ППС, документ од 11. X 1908; ССИП, ст. пов. 2465 6. X 1908.

¹³ ДМЦ, Н. I, бр. 49, објавио Д. Вуксан, Записи XVII, 1937, 244.

ри би право било да поред Спича, који би јој припао укидањем члана 29. Берлинског уговора прими мјесто горе поменутог Требиња, предиио Боке которске до дубровачког Округа (Конавле) к југу досадашњих граница Црне Горе, наравно без икаквог ограничења налик на оно у члану 29. Берлинског уговора. Ту земљу је и онако 1806. и 1814. године црногорска војска под Владиком Петром I и својом крвљу узела од Француза, па ипак, по наредби Европе (1814 — Бечки конгрес) уступила Аустрији...¹⁴

Књаз Никола је показивао посебно интересовање за Спич. У једном од разговора које је с аустроугарским послаником на Цетињу, бароном Куном водио о територијалним компензацијама он је рекао да уколико Аустро-Угарска не даде један дио Босне и Херцеговине Црној Гори и Србији, аутономију Босни и Херцеговини и „ако ми не дадете Спич онда ћемо господине Бароне у рат“.¹⁵

Дио флоте Аустро-Угарске, у чијем се саставу налазило неколико оклопњаца, топовњаца, торпедијера, једна крстарица и ратни брод „Лушин“, крстарили су на домаку територијалних вода Црне Горе, на релацији од Спича до Улциња,¹⁶ манифестујући на тај начин свој борбени потенцијал и спремност да интервенише у случају да наступе догађаји којима би били угрожени њихови интереси.

Миловановић је обилазио западну Европу и у својој дипломатској мисији водио разговоре са представницима европских кабинета да би њих и тамошње јавно мњење придобио за захтјеве Србије и Црне Горе. У Лондону је тражио да се уступи један појас територије који би везивао Црну Гору са Србијом, а за Црну Гору је захтијевао да јој се уступи Спич.¹⁷

Црна Гора се носила мишљу да уђе у рат уколико се не удовољи њеним захтјевима. У том смислу се предсједник црногорске владе др Лазар Томановић обратио италијанској влади за објашњење: да ли би она, у случају да Црна Гора у рату с Аустро-Угарском изгуби све битке, била спремна да подржи црногорске захтјеве, и то: да јој се уступи Спич; осигура изградња железнице за Бар; обезбиједи исушење Скадарског језера; осигура слободна пловидба Бојаном; изврши исправка границе према Херцеговини и осигурају територијалне накнаде. У том смислу италијанска влада је показала велико интересовање за питање

¹⁴ ДАЦ, Н. I, 26. IX 1908; објавио Д. Вуксан, Записи XVII, 1937, 103—105.

¹⁵ ССИП, фасц. 2, досије 3, пов. бр. 2466, 7. X 1908.

¹⁶ Министарство унутрашњих дјела (у даљем тексту: МУД), телеграми Обласне управе из Бара бр. 2932, 27. IX 1908; бр. 362, 29. IX 1908; бр. 5673 1. I 1908; бр. 5699 1. X 1908; бр. 5718 2. II 1908; бр. 5732 2. X 1908; бр. 3002 3. X 1908; бр. 5772 4. X 1908; бр. 5783 4. X 1908; бр. 5899 10. X 1908 и бр. 5900 од 6. X 1908.

¹⁷ Д. Поповић, *Борба за народно уједињење 1908—1914*, Београд, 1937, 37—38.

Спича и за исправке границе према Херцеговини, док је јусталим питањима придавала мало пажње.¹⁸

У колико су догађаји више одмицали од анексије у толико је више расла сумња да ће доћи до сазива међународне конференције на којој би се рјешавали проблеми настали анексијом Босне и Херцеговине. Уочавајући такав развој догађаја, Црна Гора је све више потенцијално питање Спича и носила се мишљу да изрази спремност да јој се за губитак Босне и Херцеговине поврати ова мала лука на њеном приморју.¹⁹

Захтјев за добијањем Спича књаз Никола је упорно обнављао из разлога што је ово питање сматрао питањем своје и народне части.²⁰

У поновном разговору са бароном Куном, књаз је захтијевао да се Спич преда Црној Гори, а уколико то не буде извршено — Црна Гора ће бити принуђена да поведе рат. Књаз је при томе додао да ће о захтјевима за које се залаже Црна Гора писмено обавијестити барона Ерентала (аустроугарског министра спољних послова), али је при томе рекао да страхује да ће му та писмена порука бити уручена.

Обавијештен о намјерама књаза Николе барон, Ерентал је скренуо озбиљну пажњу барону Куну да у разговору са црногорским књазом треба особито подвући да у погледу Спича не може бити сумње, те да се Монархија неће одрећи било које територије која јој је Берлинским уговором додијељена. Књаза треба подсетити, писао је он Куну, да је бечка влада својевремено била вољна да анулира важније одредбе члана 29. Берлинског уговора и да је аустријска влада спремна да се споразумије са Црном Гором о економским питањима која би била од посебног интереса за даљи развој Црне Горе.²² Што су догађаји више одмицали, Црна Гора је све више увиђала да у непосредном контакту с Аустро-Угарском не може ништа битно постићи. Одлучила је, зато, да се поводом Спича обрати великим силама. О тој својој намјери обавијестила је српског посланика на Цетињу, Јована Јовановића, кога је књаз Никола позвао и прочитао му промеморију писану на француском језику. Јовановић је скренуо пажњу књазу да у датом тренутку не би требао давати никакве предлоге великим силама, ни са црногорске ни са српске стране.²³ Међутим, Јовановићево мишљење није прихваћено.

¹⁸ ССИП, Извјештај Јовановића са Цетиња, стр. пов. 2615 1. XI 1908.

¹⁹ ДМЦ, ПС, Штајн — Извољском, бр. 51 10. XI 1908.

²⁰ Јовановић, *Став Црне Горе према анексији Босне и Херцеговине*, Историјски записи, XX, 1963, 102.

²¹ *Österreich-Ungarns Aussenpolitik vor Bosnischen Krize 1908 bis zum Kriegsbruch 1914*, Wien und Leipzig 1930 (у даљем тексту: Aussenpolitik), Кун — Ерентал, бр. 77 13. XI 1908 431—433.

²² Исто, Ерентал — Куну, ст. пов. 2480 21. XI 1908, 482.

²³ ССИП, фасцикла 3, досије 8, бр. 3643, 30. X 1908.

Црногорска влада је 12/27. новембра 1908. године упутила великим силама ноту у којој апелује на њих да се на предстојећој конференцији изврши притисак на Аустро-Угарску да уступи Спич Црној Гори. Уступање Спича Црној Гори је од особите важности, каже се у тој ноти, што не значи да она тиме баца у засјенак питање других компензација које треба да добије. У ноти се даље истиче да је комплетно поништење одредби члана 29. Берлинског уговора дуг части књаза Николе црногорском народу, јер је он у својој Прокламацији поводом анексије рекао да су одредбе Берлинског уговора прекршене па због тога Црна Гора не може више да поштује ни одредбе члана 29. тог уговора.²⁴

У додатку ове ноте приложен је Меморандум у коме се указује да историјске и правне основе на којима Црна Гора темељи своја права на повратак Спича. Скреће се пажња да је Црна Гора чланом 26. Берлинског уговора проглашена независном државом, а чланом 29. подвргнута под туторство којим је њен суверенитет знатно окрњен. У меморандуму се даље истиче да је Спич, који се налази преко пута Бара у истом заливу, прикључен Далмацији, без обзира на то што су на Црногорци последије тешких борби освојили од Турака. Дакле, члан 29. створио је обавезу на терет Црне Горе а у корист Аустро-Угарске, којој је дато право да пази да Црна Гора стриктно извршава одредбе 29. члана Берлинског уговора, ради чега је окупирала територију Спича.²⁵ Уколико велике силе прихвате анулирање члана 29. и тиме аболирају права која је Аустро-Угарска имала на црногорском приморју, онда она нема више никаквих посебних интереса да држи Спич, па га треба вратити Црној Гори. Узимајући у обзир да Спич доминира читавим заливом, каже се даље у меморандуму, Црна Гора се стварно не би могла осјећати слободном у својим територијалним водама, ако би он и даље био у страним рукама. Дакле, упркос поништења неколико тачака члана 29. Берлинског уговора, Црна Гора би била у немогућности да ужива пуну слободу на својој обали ако не би била господар Спича. Уосталом, ако би Аустро-Угарска и прихватила поништење одредби члана 29, а и даље задржала Спич, онда Црна Гора тиме у истини не би добила ништа.²⁶

Копије ноте са циркуларним меморандумом предате су представницима Грчке и Бугарске.²⁷

Аустроугарски посланик барон Кун вратио је ноту црногорске владе дру Томановићу. Он му је том приликом скренуо пажњу да је уступање области Спича или ма које друге, што се Аустрије тиче, искључено. Др Томановић је шутке примио вра-

²⁴ *Aussenpolitik*, Нота црногорске владе — аустријском посланику на Цетињу, бр. 6086, 12. XI 1908, 515.

²⁵ Промемоар црногорске владе, Записи XVII, 1937, 310—315; ССИП, извјештај Јовановића са Цетиња, стр. пов. 2465 6. X 1908.

²⁶ Исто.

²⁷ ДАЦ, МИД, бр. 6086, 12. XI 1908.

ћену ноту, али је рекао да Црна Гора без залива Спича није господар барског приморја, јер Спич њим доминира. Барон Кун је на то приметио да би из тих истих разлога Аустрија могла тражити цесију Ловћена који доминира Боком и Котором.²⁸

Ипак, Кун је обећао да ће обавијестити своју владу о томе да је повратак Спича предмет највећих жеља и да би њено остварење изазвало велику радост у Црној Гори.²⁹

Поводом ноте црногорске владе барон Кун је водио разговор са руским отправником послова на Цетињу. Он је рекао Штајну да Аустрија неће дати ни педалј своје земље, и додао да само становништво Спича, које је већином католичко, ни под којим условима не би жељело да пређе у црногорско поданство. Кун је у даљем разговору рекао да је само становништво Спича тешко погодила демонстрација у Бару, па се због тога обратило Фрању Јосифу са молбом да се пошаљу војни бродови ради заштите њихове територије од Црне Горе.³⁰

Осврћући се на писање аустријске штампе поводом ноте црногорске владе, „Цетињски вјесник“ каже да се аустроугарска штампа понаша надувено, истичући: „Сад када је Црна Гора затражила Спич Аустрија брани своје право Берлинским уговором. Сада важи Берлински уговор. Важи кад хоће да затражи оно што треба да да, не важи кад Босну и Херцеговину прикључује себи противу Европе и противу истог тог прецизног Међународног уговора“.³¹

Аустрија је новостворену ситуацију приказивала европској јавности као да се црногорска влада подноси захтјев за уступање Спича одрекла свих захтјева у погледу компензација.³² Одговарајућа фаза кризе и њихови међусобни односи у овом периоду одређивали су став европских сила према црногорској ноти. Придајући прворазредну важност одржавању мира, ни један европски кабинет није одговорио на њу, јер се сматрало да ће таква њихов став најбоље користити очувању мира.

Спич је, међутим, за Црну Гору био веома значајан, како са моралне тако и са материјалне стране, и да јој је уступљен — она би тиме била свакако задовољна.³³ Та заинтересованост види се и по томе што се књаз Никола директно обраћа руском министру спољних послова Извољском, изражавајући увјерење народа и владе да би повратак Спича био најкрупнија задовољштина за губитак Босне и Херцеговине, и због тога молби да се руска делегација на предстојећој конференцији посебно заложити за повратак Спича Црној Гори.³⁴

²⁸ *Aussenpolitik*, Кун — Еренталу, бр. 84, 27. XI 1908, 513—515.

²⁹ ДМЦ, ПС, Штајн — Извољском, извјештај бр. 52, 19. XI 1908.

³⁰ Исто, ДМЦ, ПС, Штајн — Извољском, извјештај бр. 52, 19. XI 1908.

³¹ *Цетињски вјесник*, бр. 44 од 22. XI 1908.

³² *Цетињски вјесник*, бр. 45 од 26. XI 1908.

³³ ДМЦ, ПС, тајни телеграм Штајна, 14/27. XI 1908.

³⁴ Исто, Штајн — Извољском, 1. XII 1908.

Из једне изјаве књаза Николе сазнајемо мотиве који су га побуђивали да упути ноту којом је тражио повратак Спича. Књаз је рекао Штајну да га је на овај захтев побудило и приморало то што је уочио да се праве препреке за сазив европске конференције, па и ако до ње дође — неће бити у ситуацију да постигне оно што жели. Њега посебно обавезује Прокламација црногорском народу, у којој је дао свечану изјаву да више неће признавати одредбе чл. 29. Берлинског уговора. Због тога, ако велике силе признају анексију Босне и Херцеговине, онда у сваком случају треба да Црној Гори даду Спич. Ово зато што Аустрија последије аболиције чл. 29. Берлинског уговора неће имати право на санитарну и помоћну контролу над Баром, па према томе Спич за њу неће више имати политичко-војни значај. Зато је књаз сматрао да ће велике силе лакше прихватити црногорске захтјеве ако прихвате аболицију чл. 29. Берлинског уговора.³⁵

У даљем разговору књаз је замолио Штајна да му састави одговарајућу изјаву на француском језику, коју би упутио пријатељским владама. А када је Штајн то учинио, књаз није био задовољан текстом, пошто у њему није било изражено његово схватање. Књаз је, наиме, желио да се посебно истакне да ће Црна Гора — ако јој се на конференцији сила не даду компензације — бити приморана да поведе рат. Штајн је на то примјетио да не би било паметно да се таква реченица унесе у изјаву, па да уколико не жели да ратује да се на то унапријед не обавезује пред великим силама. Књаз је на то одговорио: „Е, добро, а мислите ли ви да ја нијесам озбиљан човјек и на крају зар мислите ако не добијемо Спич да нећемо ратовати?“³⁶

Што је вријеме више одмицало, књаз Никола је све више био упоран да представнике великих сила акредитоване на Цетињу убиједи да ће се Црна Гора, уколико не добије Спич, латити оружја. У том циљу он је истовремено позвао руског и француског посланика, и саопштио им да је последије зрелог размисљања дошао до увјерења да никако не може одустати од захтјева да се Црној Гори поврати Спич, да би та компензација Црну Гору могла потпуно задовољити, те да би он, уколико би се то остварило, потпуно спокојно очекивао коначну ликвидацију босанско-херцеговачког питања. Уколико пак Црна Гора не добије Спич, она ће одмах ступити у рат с Аустријом. Књаз је при том додао да је он у потпуности свјестан озбиљности таквог корака, којим доводи у питање и само постојање Књажевине, али је чврсто увјерен да ће околности оправдати такав његов поступак.³⁷

Књаз Никола је о таквом свом ставу и погледима на догађаје обавијестио и представнике Енглеске, Италије и Њемачке.

³⁵ Исто, Штајн — Извољском, извјештај бр. 64, 8. XII 1908.

³⁶ Исто.

³⁷ Исто, Штајн — Извољском, извјештај бр. 65, 15. XII 1908.

Представнику Њемачке дао је обавјештење са очитом намјером да овај његове мисли пренесе аустроугарском посланику. Ни у једној прилици до тада књаз Никола није тако одушевљено говорио о рату, примијетио је Штајн. Међутим, Штајн је резонувао да такво мишљење књаз неће задржати трајно и изразио се у том смислу: „до конференције ако до ње уопште дође он ће се довољно охладити и моћи да размишља без страсти“.³⁸

Због ових пријетњи ратом аустроугарска влада је страховала да ће се односи са Црном Гором још више заоштрити, па је зато изразила спремност на компензације — само не оне које су територијалне природе. При једном сусрету барон Кун је руском отправнику послова Штајну рекао да се аустријска влада боји црногорских захтјева и мисли да би Црна Гора, посебно побуђена посљедњим разговорима са српском владом, могла изазвати рат с Аустријом. Он је при том додао да би аустријска влада била спремна да ступи у непосредне преговоре са црногорском владом, да на неки начин новчано надокнади захтјеве које она поставља.³⁹

Књаз Никола је преко Штајна категорички одбадио било какве компензације умјесто територијалних, замолио да се о томе обавијести влада у Петрограду. Он је изразио бојазан да ће Аустрија послје ове кризе учинити нови продор на југ, тј. узети Санџак, и тако онемогућити стварање заједничке границе између Црне Горе и Србије. Замолио је Штајна да се руска влада супротстави таквој намјери Аустрије, и изразио мишљење да би требало обезбиједити утицај Енглеске ради интервенције кјод Турске да се успротиви таквој политици Аустрије.⁴⁰ Приликом поласка српског посланика Јовановића за Београд, књаз га је позвао и разговарао са њим у присуству руског отправника послова. Том приликом књаз је рекао да би Србија и Црна Гора требало да ускладе своја гледишта, и предложио да се са потребном енергичношћу захтјева аутономија за Босну и Херцеговину, а ако то не би било могуће — требало би предузети мјере како би се спријечио даљи продор Аустро-Угарске на Балкан; јер ако до њега дође, тиме би био угрожен политички и економски опстанак Србије и Црне Горе. Књаз је тражио да се Србија и Црна Гора енергично заложу да би им се у Санџаку обезбиједила заједничка граница. Што се пак Спича тиче, књаз је рекао да је то приватна ствар Црне Горе и да то питање ни у ком случају не треба да утиче на заједничке црногорско-српске односе, јер Црна Гора Спич тражи првенствено ради тога да би се на неки начин обезбиједила од поморске и санитарне контроле од стране Аустро-Угарске. Према томе, додао је књаз, питање Спича за Црну Гору има практичну важност, док диоба Санџака значи

³⁸ Исто.

³⁹ Исто, Штајн — Извольском, бр. 1, 7. I 1909.

⁴⁰ Исто.

спречавање даљег политичког и економског продора Аустрије на Балкан.⁴¹

Захтјев за прикључењем Спича Црна Гора је од првог дана кризе сматрала као свој посебан проблем, па је у том циљу углавном водила непрекидно интензивну политичку активност.

Да би умирила европско јавно мњење и доказала да је спремна да учини све да задовољи Црну Гору, Аустро-Угарска је лансирала разне вијести, са циљем да обмане европску јавност и покаже своју мирољубиву политику према Црној Гори. Тако је помоћник енглеског министра спољних послова сер Чарл Хардинг саопштио италијанском амбасадору у Лондону да има основа да вјерује да ће Аустрија, због тога што јој је нужно сачувати мир, бити спремна да пристане на рушење својих утврђења која се налазе око луке Спич у близини црногорске границе.⁴²

Италијански посланик на Цетињу барон Сквити је сматрао да би Аустрија поменути предлог могла поднијети једино због тога што је рачунала да европске владе уопште не познају територију Црне Горе и да немају појма што Спич сам по себи представља за Црну Гору. Аустрија је рачунала на мирољубива осјећања европских влада, које су спремне да поздраве и препоруче сваку комбинацију, макар она била и врло безначајна, само ако се мир тиме не наруши. Барон Сквити је сматрао да је овај аустријски предлог лишен и најмање озбиљности, и да је убијен да ће га Црна Гора категорички одбити.⁴³ То се види из једне изјаве књаза Николе руском отправнику послова Штајну.⁴⁴

Аустроугарски посланик барон Кун затражио је 25. фебруара 1909. године хитну аудијенцију код књаза Николе. Он је обавијестио књаза да је од барона Ерентала добио инструкције да му саопшти да је аустријска влада свјесна да је врло неповољна чињеница што су односи између Монархије и Црне Горе постали непријатељски, и да жели да се такво стање ствари што прије преократи, тј. да се успоставе ранији пријатељски односи. У том циљу аустроугарска влада захтијева да се прекину све војне припреме које се у Црној Гори врше, а она ће са своје стране извршити све црногорске захтјеве које она једина, потпуно и јасно, треба да формулише.

Књаз је Куну одређено рекао да је вријеме за непосредне разговоре између аустроугарске владе и Црне Горе потпуно прошло и пропало; али ако аустријска влада жели да успостави пријатељске односе са Црном Гором, она мора да изложи у писменој форми шта жели дати Црној Гори; а књаз и влада ће то обазриво размотрити. Књаз је при том рекао Куну да неће пре-

⁴¹ Исто, Штајн — Извољском, извјештај бр. 9, 19. I 1908.

⁴² Исто, Штајн — Извољском, бр. 7, 16. I 1909.

⁴³ Исто.

⁴⁴ Исто, Штајн — Извољском, бр. 20а, 26. II 1909.

дузети ништа без споразума са Русијом и Србијом, и да ће он о овоме разговору обавијестити српског посланика у Цетињу.⁴⁵

Аустро-Угарску је забрињавало одбијање њене иницијативе за споразумијевање са Црном Гором, а поготово упорно тражење Спича. Страховала је од могућности војне акције са црногорске стране према Спичу.

На одбијање понуде за међусобно споразумијевање Аустро-Угарска је одговорила пријетњом. Крајем фебруара 1909. године извршила је војнопоморску демонстрацију према Црној Гори. Без стварног повода, аустроугарска војска се искрцала у Спичу и након кратког задржавања опет се вратила на бродове.⁴⁶ Оцјењујући да због оваквих демонстрација може доћи до непожељних и неочекиваних сукоба, књаз Никола и црногорска влада су одлучили да једну бригаду црногорске војске пребаце на обалну територију Бара.⁴⁷ Из разлога опрезности наређено је да се успостави телеграфска линија између Бара и Подгорице.⁴⁸

У Спичу се искрцало око 1000 аустријских војника.⁴⁹ Кроз села изнад Спича постављене су страже и обезбјеђења према Брајићима, Приморском ждријелу, Копцу, Будви, Стањевићима и Бечићима.⁵⁰ Међутим, тих дана није дошло ни до каквог граничног инцидента.

Даљу активност Црне Горе на добијању Спича спријечили су догађаји. И Црна Гора и Србија све више увиђају да њихове наде у територијалне накнаде имају мало изгледа, јер су европске силе више заинтересоване за очување мриа него за то да га, заузимајући се за њихове интересе, доведу у питање.⁵¹

Босанско-херцеговачка криза рјешавала се на европском нивоу. Аустро-Угарска је, уз снажну подршку Њемачке, успјела не само да осујети одржавање конференције потписника Берлинског уговора, који је она погазила, већ и да обезбиди њихово признање анексије као свршену чињеницу. Сви напори Србије и Црне Горе да у току анексионе кризе добију територијалне компензације остали су без успјеха. Узалудна су била и посебна залагања Црне Горе за добијање Спича. Аустро-Угарска посредством великих сила одрекла се свих права која је имала по члану 29. Берлинског уговора са изузетком тач. 6. да „Пристаниште барско мора сачувати карактер трговачког пристаништа; у њему се неће моћи подизати грађевине које би га претвориле у војно пристаниште“.

СТИЦАЈЕМ ОКОЛНОСТИ КОЈЕ СУ БИЛЕ ВАН ЊЕНЕ МОЋИ, ЦРНА ГОРА ЈЕ У АПРИЛУ 1909. ГОДИНЕ ПРИЗНАЛА АНЕКСИЈУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ.

Лука Вукчевић

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто, Штајн — Извољском, тајни телеграм бр. 23, 3, III 1909.

⁴⁷ Исто.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ ДМЦ, фасцикла I, бр. 24, 19. III 1909.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Р. Јовановић, н.д., 104.